

Юлія ХІЛЬКО

Інститут педагогіки НАПН України

Ключові слова: учитель, консультант, ментор, агенти соціалізації, загальноосвітня школа, обдарований школяр.

У статті проаналізовано функції головних агентів соціалізації обдарованих дітей – учителів, консультантів, менторів – у загальноосвітніх школах Канади. Схарактеризовано партнерські взаємини головних агентів соціалізації і батьків обдарованих дітей у педагогічному процесі.

ФУНКЦІЇ ГОЛОВНИХ АГЕНТІВ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ КАНАДИ

© Хілько Ю., 2017

Розвиток у школярів соціальних навичок відіграє величезну роль у самореалізації індивіда в суспільстві. Дослідження принципів і норм соціального розвитку учнів і вплив навколишнього середовища на цей процес були проведені Д. Богоявленською, Л. Виготським, Ю. Гільбухом, Є. Ільїним, Н. Лейтесом, О. Лукаш, А. Матюшкіною, М. Плоткіною, А. Савенковою, Л. Обуховою, М. Фесенко, Р. Шаяхметовою та ін. Вивчення успішного досвіду інших країн, наприклад, таких, як Канада, стосовно організації навчального процесу і побудови культури школи, яка б сприяла правильному соціальному розвитку обдарованих учнів, має велике значення для вітчизняної педагогічної практики. Це пов'язано з тим, що обдаровані учні через свою неординарність та унікальність часто відчувають труднощі в налагодженні соціальних контактів.

У школах Канади вчителі, консультанти, ментори є агентами соціалізації, тобто як фасилітатори та посередники у налагодженні взаємодії дітей із соціумом [1, с. 156]. Учителі, консультанти, ментори проводять роботу щодо соціалізації учнів, тісно співпрацюючи з їх родинами.

Саме інтереси обдарованих дітей і їх сімей, а також можливості навчального закладу щодо їх задоволення визначають функції головних агентів соціалізації обдарованих дітей [2].

Роль учителя у школах Канади полягає не тільки в навчанні школярів, підвищенні їх інтелектуального рівня, але й соціалізаційним впливом на школярів. Це, насамперед, сприяння у налагодженні тісних дружніх стосунків учня з однолітками, набуття позитивних соціально-культурних навичок і настанов, формування в дітей соціальної обдарованості як важливої передумови розвитку всіх інших індивідуальних особливостей дитини.

Учитель відповідальний за створення відповідного навчально-виховного середовища на класно-урочних заняттях, тобто групування учнів за рівнями: навчальними інтересами, здібностями до наукової діяльності, темпом і стилем навчання і т. п. Однак сфера впливу вчителя на соціальний розвиток обдарованих учнів у Канаді не обмежується класно-урочними заняттями, це і постійний двосторонній зв'язок учителя з учнем, який створюється і на післяурочних заходах – екскурсіях, міжшкільних акціях тощо [3, р. 17].

При організації самостійної роботи обдарованого учня роль учителя полягає в ідентифікації потреб дитини та налагодженні супутніх проблемних ситуацій під час виконання учнем завдань, а також у фасилітації міжособистісних взаємин (наставник – учень, учень – учень), що ведуть до релевантного розуміння наукових істин і соціальної реальності. Таким чином, досягнення ефективного та успішного навчального результату учня залежить від професіоналізму вчителя, зокрема, уміння грамотно застосовувати навчальні методики, організовувати робоче місце школяра і правильно оцінювати результати його діяльності [3].

Ураховуючи особливе ставлення канадських педагогів до ролі вчителя у навчально-виховному процесі обдарованих школярів, можна сказати, що вчитель, як агент со-

ціалізації обдарованих учнів, повинен бути прикладом особистісного розвитку і самоствердження себе в професійній і соціальній діяльності. Крім цього, учитель повинен володіти гуманістичним світоглядом і слідувати конвенційним нормам і цінностям канадського суспільства.

Крім учителів, як провідних агентів соціалізації обдарованих учнів у навчально-виховному процесі, важлива роль консультантів і менторів, які, тісно співпрацюючи з учителями і батьками обдарованих дітей, доповнюють і збагачують соціалізаційні практики, допомагають максимально задовольнити навчальні потреби обдарованих і талановитих учнів.

Консультування школярів, обдарованих зокрема, у загальноосвітніх школах Канади є невід'ємною складовою навчально-виховного процесу. Незважаючи на те, що в Канаді немає федерального міністерства освіти, яке б регулювало систему освіти в цілому, у практичній роботі консультанти повинні керуватися деякими нормативно-правовими актами: Кодом етики (Code of Ethics), розробленою Канадською асоціацією консультантів і психотерапевтів (Code of Ethics, Canadian Counselling and Psychotherapy Association, 2007), Стандартами практики для консультантів (Standards of Practice for Counsellors), Актом свободи інформації й захисту конфіденційності (Freedom of Information and Protection of Privacy Act) та іншими законодавчими документами, які є діючими в окремих провінціях Канади [4, р. 10].

Шкільний консультант у Канаді є штатним працівником загальноосвітньої школи і призначається шкільною радою муніципалітету за наявності ступеня магістра в галузі психології та педагогіки (educational psychology), прикладної психології та консультування [5, р. 1].

Функцію шкільних консультантів визначають як сприяння у наданні технічної допомоги й організації системної підтримки розвитку програми консультування в школі для обдарованих і талановитих учнів з метою задоволення їх потреб, так само як

і учнів, які не були ідентифіковані як обдаровані. Ця допомога включає участь шкільного консультанта в процесі ідентифікації дитини, забезпечення групового та індивідуального консультування, рекомендаціях із застосування додаткових ресурсів та інформаційних матеріалів для розвитку творчого потенціалу учнів, сприяння розумінню та усвідомленню педагогічним колективом школи особливих потреб обдарованих дітей, участь консультанта в курсах підвищення кваліфікації. Зазначимо, що шкільний консультант, як агент соціалізації обдарованих школярів, відповідальний за надання академічної та особистісно-соціальної підтримки учня, а також допомоги у виборі майбутньої професійної діяльності [6, р. 42–43].

Враховуючи вищезазначене, метою консультування обдарованих дітей є підвищення самосвідомості учня, розширення його навичок і вмінь, особистісне зростання, усе, що могло б допомогти розвитку здорової соціальної та емоційної сфери обдарованої дитини.

Особливою вимогою, яка висувається до роботи шкільного консультанта, є знання й усвідомлення природи дитячої обдарованості, а саме: асинхронного розвитку учня, його пристрасті до навчання, емоційної напруженості, жага до досягнень відмінних результатів у виконанні шкільних завдань, потреби в інтелектуальній діяльності, прагненні до охайності або перфекціонізму, уміння враховувати інтровертність/екстравертність особистості школяра, високу моральну чутливість учня до соціальної справедливості тощо [7].

У провінціях Юкон і Британська Колумбія розроблені й успішно впроваджуються цільові програми «Спеціальні програми підтримки: методичний посібник» (Special Programs and Guidelines), «Спеціальні освітні послуги» (Special Education Services: A Manual of Policies, Procedures and Guidelines). У цих програмах мета діяльності шкільного консультанта визначена як підтримка кожної дитини в її інте-

лектуальному розвитку, надбанні нею соціальних компетенцій і професійної орієнтації, що, своєю чергою, сприяє становленню учня як відповідального громадянина суспільства, мотивує його зробити позитивний внесок у життя своєї країни [8; 9].

Функції шкільного консультанта поширюються як на окремих учнів, так і їх групи і класи для забезпечення інтервенційних і превентивних заходів, а саме:

- забезпечення особистісного і соціального розвитку згідно з віком дитини;

- надання порад учням, членам їх сімей та спільноти щодо сприяння зростанню почуття власної гідності, особистої відповідальності та набуття соціальних навичок, таких, зокрема, як прийняття самостійних рішень, наслідування соціально прийнятним нормам і настановам;

- пом'якшення дії або трансформація зовнішніх факторів, які можуть призвести до виникнення труднощів у школярів;

- підвищення освітніх досягнень учнів через постановку цілей, сприяння отриманню високих результатів у реалізації індивідуалізованого навчального плану і дій, спрямованих на підвищення ефективної навчальної роботи учня, вироблення позитивних соціальних навичок;

- сприяння у виборі кар'єрного шляху і життєвих цілей за допомогою дослідження та уточнення нахилів учня до певного виду зайнятості, розвиток здібності до прийняття рішень, персонального планування освіти для кар'єри [9, р. 14].

Превентивною стратегією є використання вчителями, батьками та фахівцями-консультантами читання та обговорення книг, які демонструють життєвий шлях відомих особистостей. Існує три види використання літератури в консультуванні обдарованих дітей:

- 1-й – «посібник для виживання» – роз'яснення феномену обдарованості допомагає учням, які нею володіють, зрозуміти власну обдарованість;

- 2-й – збірник цитат обдарованих дітей;

- 3-й – путівник (керівництво) для батьків у вихованні обдарованих дітей, який

включає директиви з оцінки особистісних характеристик дитини, у тому числі здібностей, мотивації і рекомендації для батьків і вчителів, як задовольняти академічні, соціальні та мотиваційні потреби обдарованих дітей удома і в школі [10, р. 215].

Бібліотерапія (читання книг про обдарованих людей) або кінотерапія (перегляд фільмів про обдарованих людей) може бути допоміжним засобом для надбання дитиною додаткового життєвого досвіду. Такий вид терапії допомагає обдарованим учням розуміти власну винятковість, подолати життєві труднощі й використовувати отримані знання як додаткове джерело в розвитку власного потенціалу [10, р. 216].

Таким чином, у канадських школах на консультанта покладається завдання забезпечення континууму превентивних, розвивальних, корекційних і інтервенційних послуг, а також допомога учням у використанні шкільних і громадських ресурсів для задоволення власних інтелектуальних, соціальних і культурних потреб.

Роль ментора, як агента соціалізації обдарованих учнів, також дуже значуща в канадських школах. За відсутності чітких меж відмінності, менторство отожднюють з такими видами робіт з дітьми, як репетиторство, тренування та надання приватних уроків [11, р. 30]. Існує п'ять характеристик, які відрізняють ставлення ментора й учня від інших форм педагогічної роботи з обдарованими дітьми, а саме:

- загальне зацікавлення учня і ментора у специфічному полі діяльності;
- відповідність виховного і навчального стилю;
- довготермінове ставлення довіри;
- взаємне сприйняття симетрії, тобто рух у бік рівності у відносинах, яка досягається завдяки надбанню учнем знань і майстерності;
- обмін способом життєдіяльності, тобто учень поступово набуває властивої ментору соціальної моделі взаємодії з оточуючими.

Менторство характеризується відносно стабільними відносинами між досвідченим наставником (ментором, англ. Mentor)

і менш досвідченим обдарованим підопічним (mentee), їх взаємною довірою і доброзичливістю, що сприяє навчанню та розвитку особистісних інтересів учня (mentee) [11, р. 30].

В урядовій програмі провінції Нова Скотія «Потреба досконалості: посібник щодо збагачення та освіти обдарованих» (Challenge for Excellence: Enrichment Gifted and Education Resource Guide) для задоволення потреб учнів і шкільних учителів рекомендується використовувати ресурси, наявні в школах і ділових колах. Менторство тут може застосовуватися як допомога учням у задоволенні їхніх навчальних і соціальних потреб [12].

Фахівці та експерти з різних галузей людської діяльності здатні посилити інтерес обдарованого школяра до вивчення навчальних дисциплін. Ментором може стати вчитель, консультант, бібліотекар, інший учень, батьки або члени спільнот і т. д. Взаємини з ментором можуть допомогти учневі рухатися до нового рівня розуміння власних здібностей і обдарувань. Також він слугуватиме наочним прикладом того, як фахівець певної спеціалізації виконує поставлені завдання. Практична участь школярів у цьому процесі може допомогти йому отримати особистісний досвід реальної співучасті в конкретній сфері людської діяльності [13, р. 160].

В урядовій програмі провінції Нью Брунсвік «Обдаровані та талановиті учні: посібник для вчителів» (Gifted and Talented Students: A Resource Guide for Teachers) менторство розглядається також як стратегія соціально-емоційного розвитку обдарованих учнів. Процес менторства передбачає постійні зустрічі учня з фахівцем у певній галузі діяльності або старшим учнем. Плідним є і менторство другого рівня, тобто коли сам учень є ментором у молодшого школяра [14, р. 22].

Менторство – це динамічні трансформативні відносини між двома людьми, коли життєві позиції та соціально-культурні традиції підлягають обміну та інтеріоризуються учасниками цього процесу [11, р. 30].

В умовах сучасного канадського суспільства менторство виконує ряд соціалізаційних функцій у роботі з обдарованими дітьми, вони схарактеризовані нижче.

1. Навчання, орієнтоване на кращий результат (Improvement-oriented learning). Індивідуального досвіду учня недостатньо для підтримки його щоденної зацікавленості в навчанні. Ментор повинен стежити за тим, щоб обдарований учень не залишався на місці, а власний потенціал застосовував у повсякденній практичній діяльності.

2. Індивідуалізація. В індивідуальній роботі з учнем ментор здатний планувати і контролювати щоденну роботу учня і давати настанови або вносити корективи у навчальний процес. Тому кожен урок формується з урахуванням індивідуальних особливостей школяра, його інтересів і задатків.

3. Зворотний зв'язок. Ця функція має важливе значення у менторстві, оскільки дає можливість аналізу засвоєних учнем знань. Під час традиційного навчання рутинна робота здатна викликати нудьгу і втрату інтересу з боку школяра. Щоб уникнути цього, ментор формує зворотний зв'язок на основі діалогічності і динамічності взаємовідносин у процесі навчання.

4. Виконання практичних завдань з мінімальною участю ментора. Успішне навчання вимагає практичної діяльності дитини у сфері її інтересів. Однак практичні завдання повинні бути сплановані таким чином, щоб їх реалізація не перевищувала наявний рівень знань учня [11, р. 33].

У цілому успішна менторська програма може застосовуватися для обдарованих учнів будь-якого віку і є ідеальним методом задоволення особливих потреб обдарованих і талановитих учнів, оскільки сприяє загальному обміну знаннями в навчальному партнерстві. Менторство допомагає дитині актуалізувати свій творчий потенціал, побудувати образ значущого іншого, якому він хоче наслідувати.

Менторство, по суті, сприяє не тільки підвищенню інтересу обдарованого учня до певної наукової дисципліни або сфери діяльності, але й сприяє його професійній

орієнтації. Школяр, спілкуючись зі спеціалістом у певній галузі, набуває не тільки теоретичних знань, але і вступає в професійні взаємини ментора з його колегами [15].

Як зазначалося вище, у навчально-виховному процесі канадських шкіл особливу роль відіграють батьки обдарованих учнів як головні партнери вчителів, консультантів, менторів. Це пов'язано з тим, що батьки, як правило, найбільш знайомі з навчальними та інтелектуальними потребами своїх дітей, розуміють їх емоційні та психологічні стани, користуються довірою і авторитетом дітей. Враховуючи ці обставини, батьки активно залучаються і співпрацюють з педагогічним персоналом, беруть участь у шкільних волонтерських акціях.

Зокрема, в урядовій програмі провінції Острови Принца Едварда батьки обдарованих дітей указані як головні учасники команди з організації індивідуального навчального плану. На батьків покладається відповідальність за:

- обмін інформацією про навчальні переваги та інтереси дитини, її реакцію на зовнішні обставини та шляхи уникнення проблемних ситуацій;
- співпраця із шкільним персоналом що підтримки навчальної успішності учня;
- допомогу у здійсненні дитячих навчальних проєктів і забезпечення належної соціальної взаємодії з суспільством;
- підтримання комунікативних каналів взаємодії дитини зі шкільною громадою;
- відстоювання прав дитини щодо задоволення пізнавальних інтересів [3, р. 26];
- забезпечення відвідування дітьми школи;
- ознайомлення з основними принципами, якими керується держава, уводячи спеціальні освітні програми;
- участь у заходах (конференціях) для батьків і вчителів, пов'язаних зі сферою професійної спеціальної освіти;
- участь у розробці індивідуального навчального плану для дитини;
- підтримка контактів із працівниками школи, які працюють з дитиною;

- освітня підтримка дитини в домашніх умовах (попередньо прослухавши поради педагогів) [16, р. 74–75].

Таким чином, у системі загальної освіти Канади на батьків обдарованих дітей покладається важлива роль не тільки у вихованні дитини, але й в активній співпраці з учителями, консультантами та менторами. Від рівня залученості батьків у навчально-виховний процес дитини залежить якість набуття і засвоєння школярем нових знань і можливість практикування технік зняття стресу, уміння будувати комунікативні зв'язки і т. п. Роль сім'ї як середовища первинної соціалізації обдарованого школяра впливає на формування Я-концепції, самоідентифікації та самореалізації в майбутній громадській діяльності.

Отже, функція вчителя, як агента соціалізації обдарованих учнів у школах Канади, полягає в тому, що він є головним членом суспільства, який здатний створити на основі міжособистісних відносин з дитиною алгоритм подальших соціальних дій учня.

Таким чином, на вчителя покладено функції не лише забезпечення якісного оволодіння школярем фактичного матеріалу, але й формування здатності учня практично застосовувати засвоєні знання, розвивати творчий потенціал. Учителю учить обдарованого учня формам і правилам соціальної взаємодії, формує соціально прийнятний поведінковий алгоритм, розвиває в учня, обдарованого зокрема, почуття власної гідності та самоцінності.

На консультанта, як агента соціалізації обдарованих школярів, покладаються такі функції й обов'язки: розвиток позитивного сприйняття особистісних відмінностей, по-

долання психологічних конфліктів і переживань, формування соціальних і комунікативних компетенцій.

Ментор, як агент соціалізації обдарованих школярів у канадських школах, покликаний сприяти розвитку творчого потенціалу учня, заохочувати і підтримувати інтерес до навчання, допомагати в набутті соціальної та комунікативної компетентності. Відносини обдарованого учня з наставником здатні забезпечувати стимулююче і підтримуюче середовище для навчання. Використання менторства в навчально-виховному процесі канадських шкіл допомагає у професійній орієнтації учнів, сприяє розвитку міжособистісних контактів, надає учням можливості практикувати професійні моделі поведінки.

Батьки і рідні обдарованих учнів розглядаються як партнери головних агентів соціалізації обдарованих учнів – учителів, консультантів, менторів. Вони залучаються як повноправні і допоміжні учасники (волонтери) соціалізаційної роботи з обдарованими учнями, надаючи додаткову інформацію про дитину, її навчальних інтересах і пріоритетах, особистісних якостях і індивідуальних відмінностях. Тісна співпраця батьків з педагогічним персоналом і участь у шкільних акціях допомагає сформувати комплексну соціальну, емоційну і психологічну підтримку обдарованого учня.

Особлива увага педагогів на соціальний розвиток обдарованої дитини в школах Канади сприяє їх повноцінному розвитку в глобалізованому суспільстві. Дослідження успішної освітньо-виховної роботи зарубіжжя дозволить якісно формувати культуру вітчизняної школи, норми і поведінкові моделі серед школярів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лавриченко Н. М. Проблеми гуманістичного спрямування шкільної соціалізації: педагогічні роздуми і нотатки / Н. М. Лавриченко. – К.: ТОВ «Інсайт-плюс», 2006. – 279 с.
2. Философский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энциклопедия, 1983. – 837 с.

REFERENCES

1. Lavrychenko N. M. Problems of humanistic orientation of school socialization: teaching notes and thoughts / N. M. Lavrychenko. – K.: TOV «Insait-plus», 2006. – 279 p.
2. Philosophical Encyclopedic Dictionary. – M.: Sov. Encyclopedia, 1983. – 837 p.

3. Individualized Educational Planning: Standards and Guidelines. Department of Education, Prince Edward Island, 2005. – 153 p.
4. School Counselling Services: Standards and Guidelines (Handbook for Counsellors). Prince Edward, Department of Education, 2005. – 30 p.
5. Education Programs and Services Guidance and Counselling. Alberta Education Policy 1.6.3. Edmonton, 1984. – 3 p.
6. **Wood S.** Best Practices in Counseling the Gifted in Schools: What's Really Happening? / Susannah Wood // Gifted Child Quarterly. – 2010. – Vol. 54, No. 1 – P. 42–58.
7. **Lovecky D. V.** The quest for meaning: Counseling issues with gifted children and adolescents / Deirdre V. Lovecky // Counseling the Gifted and Talented. Editor L. Silverman. – Denver, CO : Love, 1993. – P. 29–50.
8. Special Education Services: A Manual of Policies, Procedures and Guidelines, British Columbia Ministry of Education. – Victoria, 2011. – 145 p.
9. Special Programs Services: A Handbook of Procedures and Guidelines. Yukon Department of Education. – Whitehorse, 1995. – 288 p.
10. **Moon S. M.** Counseling Needs and Strategies / Sidney M. Moon // The Social and Emotional Development of Gifted Children: What Do We Know? Editors M. Neihart, S. Reis, N. Robinson, S. Moon. – Waco : Prufrock Press, Inc., 2002. – P. 213–222.
11. **Grassinger R.** Mentoring the gifted: a conceptual analysis / Robert Grassinger, Mariot Porath, Albert Ziegler // High Ability Studies. – 2010. – Vol. 21, No. 1. – P. 27–46.
12. Challenge for excellence: enrichment and gifted education resource guide. Department of Education, Province of Nova Scotia, 1999. – 94 p.
13. **Hebert T. P.** Mentors for Gifted Underachieving Males: Developing Potential and Realizing Promise / Thomas P. Hebert, F. Richard Olenchak // Social/Emotional Issues, Underachievement, and Counseling of Gifted and Talented Students / Editor S.M. Moon. – Thousand Oaks : Corwin Press. 2004. – P. 157–179.
14. Gifted and Talented Students: A Resource Guide for Teachers. Department of Education. New Brunswick, 2007. – 66 p.
15. **Subotnik R. F.** Mentoring for Talent Development, Creativity, Social Skills, and Insider Knowledge: the APA Catalyst Program / Rena F. Subotnik, Ashley M. Edmiston, Lucas Cook, Michael D. Ross // Journal of Advanced Academics. – 2010. – Vol. 21, No. 4. – P. 714–739.
16. Teaching students who are gifted and talented. Programming for students with special needs. – Alberta Education. Learning and teaching resources branch, 2000. – 347 p.